

Korset och Kronan

Nr 135/2023

Jesus säger: Håll fast vid
det du har så att ingen
kommer och tar din krona
(Upp. 3:11)

Martin Chemnitz (8)

Det finns oerhört mycket mer att skriva om Chemnitz och rättfärdiggörelsen, men vi gå nu vidare till hans framställning om kyrka och ämbete. Jag refererar här till Chemnitz *Loci Theologici* i engelsk översättning av J.A.O. Preus. Det är band nr 8 av ”*Chemnitz’s Works*”, utgivna av Concordia Publishing House (CPH), 1989 (2007).

Originalverket av Chemnitz gavs ut postumt av hans lärjunge, den framstående lutherske teologen *Polykarpus Leyser* (den äldre, 1552-1610) i Frankfurt am Main år 1591-94. Leyser var superintendent (biskop) i Braunschweig och senare teologisk ledare inom hela det Sachsiska området. Han var professor i teologi i Wittenberg och överhovpredikant och rådgivare till konsistoriet i Dresden. Leyser hade ungefär samma funktion som t.ex.

Ordet om korset är en
dårskap för dem som går
förlorade, men för oss som
blir frälsta är det en Guds
kraft (1 Kor. 1:18)

Den gode herden
leder sina får (Joh. 10)

ärkebiskopen i Svenska kyrkan under reformationen och ortodoxins tid. Att han gav ut sin lärofader Chemnitz verk visar tydligt att man i Sachsen höll fast vid den strikta, evangelisk-lutherska läran.

Genom Konkordieboken år 1580 hade denna lära blivit tydligt avgränsad mot de villfarelser som efter Luthers död hade hotat den lutherska kyrkan. Motståndarna kallade ibland Leyser för ”*påven i Dresden*”, vilket visar vilken stark position han hade som försvarare av den bibliska, lutherska läran. Trots att Leyser som hovpredikant hade många uppdrag hos kurfursten var han noga med att inte blanda samman kyrkligt och världsligt regemente. Han betonade liksom Chemnitz att kyrkan måste stå självständig och endast regeras av Guds ord.

Kyrka och ämbete

Som tidigare nämnt inleds varje kapitel i Chemnitz loci av *Melanchtons* text. Chemnitz föreläste under nästan hela sitt liv över Melanchtons loci. Det var för Chemnitz en stor sorg när Melanchton avvek i vissa lärofrågor. Chemnitz försökte,

som tidigare nämnts, tillsammans med *Joachim Mörlin* och andra teologer få Melancton att lyssna på deras läromässiga kritik, men det lyckades tyvärr inte.

Men i Chemnitz loci finner man förstås ingenting av Melanctons avvikelser. Inledningen till kapitlet om kyrkan är verkligen en underbar, alltigenom biblisk undervisning. Melancton var en språkets mästare och hans framställning ansluter nära till Skriften. Allt är enkelt, tydligt och klart. Texten liknar Melanctons fina framställning i Augsburgska Bekännelsen och dess apologi.

Melanctons inledning om kyrkan

Innan Chemnitz egen text behandlas skall här några punkter hos Melancton framhållas. Han utgår från Paulus ord i Rom. 8:30: ”*Dem han har utvalt har han också kallat*”. Melancton skriver:¹

”Låt oss alltid ha detta ord i minnet... När vi tänker på kyrkan skall vi alltid utgå från församlingen av kallade, som utgör den synliga kyrkan. Vi skall inte mena att det finns kallade någon annanstans än i just denna synliga samling. Ty Gud vill inte bli anropad och känd på något annat sätt än så som han själv har uppenbarat sig. Och han har inte uppenbarat sig på något annan ställe än i den synliga kyrkan, som är den enda plats där evangeliets röst ljuder. Vi skall inte heller tänka ut någon annan osynlig och tyst kyrka av nu levande personer. De som med alla sinnen befinner sig i de kallades församling är de som bekänner Guds evangelium. Dem skall vi betrakta. Vi måste förstå att evangeliets röst skall ljuda offentligt bland sådana, som det står skrivet: *’Ljudet av dem har gått ut i hela världen’* (Ps. 19:5). Vi bör inse att det måste finnas ett offentligt, evangeliskt ämbete och offentliga sammankomster som det sägs i Ef. 4:8ff. Till sådana församlingar skall vi

också ansluta oss. Vi är medborgare och medlemmar av dessa synliga församlingar, som det beskrivs i psaltaren: *’Jag älskar skönheten i ditt hus’* (Ps. 26:8) och *’Hur underbara är inte dina tabernakel, o Herre!’* (Ps. 84:1). Dessa och liknande ställen talar inte om en platonisk idévärld utan om den synliga kyrkan i vilken evangeliets röst ljuder och där evangeliets ämbete blir synligt. Genom detta uppenbarar sig Gud och där är han verksam.” (s. 1287)

Lägg märke till att Melancton är angelägen om att börja med den yttre, synliga kyrkan. Den framträder där Guds ord förkunnas rent och klart och sakramenten förvaltas rätt. Ordet ”evangelium” används här i allmän mening som synonymt med Guds ord.

Menar då Melancton att kyrkan som sådan är synlig? Nej, han fortsätter med att längre fram tala om att i denna synliga hop av bekännande kristna finns den egentliga, osynliga kyrkan, de heligas församling. Men denna är uppblandad med hycklare, och endast Gud kan veta vilka dessa är. Melancton har också sin udd riktad mot vissa svärmare, som har en felaktig syn på kyrkan som om Guds Ande skulle ges direkt från himlen, oberoende av ordet och sakramenten. Melancton fortsätter:

”Vi skall inte ösa beröm över de landstrykare som vandrar omkring och inte vill tillhöra någon kyrka. De hittar aldrig någon [ren] församling, som enligt deras idéer inte får ha några brister i livsföringen eller disciplinen.

Vi skall istället söka efter en kyrka där trons artiklar lärs rätt och inga avgudar försvaras. Vi skall förena oss med den kyrkan, höra och älska vad som lärs, förena oss med dem i åkallan och bön och instämna i deras bekännelse... Dessa punkter skall vi ofta och allvarligt tänka på, så att vi lär oss vad Guds kyrka är, var den finns och hur vi skall lära känna Gud. Så

¹ Chemnitz, Loci, s. 1287. Bibeltexten är i regel återgiven efter Chemnitz egna citat (via engelskan).

skall vi också ansluta oss ordentligt till denna kyrka och lära oss att understödja den, så att den inte upplöses.

Ty där det inte finns några församlingar, där har evangeliets röst tystnat. Så har t.ex. de muslimska tyrannerna på många platser förstört alla kyrkobyggnader och inga nya församlingar, inte ens deras egna, tillåts att bildas. Vi måste inse att en sådan diabolisk ödeläggelse och förstörelse är något alldeles förfärligt. Därför skall vi be till Gud att han bevarar sina församlingar och själva skall vi med allt vårt arbete understödja dem.” (s. 1287f.)

Melanchton ger sedan exempel på var den synliga kyrkan finns och hur där också finns många som inte är födda på nytt, men ändå håller fast vid den rätta läran. Han skriver:

”På Marias tid bestod kyrkan av Sakarias, Simeon, Josef, Elisabeth, Maria, herdarna och många andra som liksom de var överens om den rena läran och inte lyssnade till saducéerna och de övriga ogudaktiga prästerna... Gud bevarade några som en kvarleva... Men bland åhörarna fanns det också sådana som inte var födda på nytt och som syndade mot samvetet. Men på grund av att de samtyckte till den sanna läran var de medborgare och medlemmar av [den synliga, blandade] kyrkan i detta livet.” (s. 1288)

Melanchton jämför med hur det var på Elias tid och betonar att de falska lärarna inte var medlemmar av kyrkan. Han skriver:

Men prästerna, fariséerna och saducéerna var i konflikt med Guds ord. Fastän de hade makten var de inte medlemmar av kyrkan i enlighet med ordet *’Om någon lär ett annat evangelium skall han vara förbannad’* (Gal. 1:8). Alltså bestod kyrkan på Elias tid, av Elia, Elisa och deras åhörare, och kyrkan var därför inte utan ämbete. Ty profeterna själva var evangeliets tjänare och det fanns

också några fromma präster tillsammans med dem. Ty det fanns en ganska stor skara heliga, som texten säger: *’Jag har låtit sju tusen bli kvar åt mig’* (1 Kon. 19:18).

Blandade med dessa fanns också sådana som hade brister i livsföringen, men som samtyckte till den sanna läran och därför var medlemmar av kyrkan i dess yttre form och ansvariga för ämbetets förvaltning. Men samtidigt fanns Baalsprästerna och sådana som med dem försvarade ogudaktiga riter. Dessa var inte medlemmar av kyrkan. Sådana exempel från historien skrevs för att lära oss skillnaden mellan den sanna och den falska kyrkan.” (s. 1288)

Ämbetet

Melanchton betonar vidare att en viktig del av kyrkans definition är att det är fråga om en församling *”där Gud är verksam genom evangeliets ämbete”*. Kyrkan kan inte tänkas utan löftet om Kristus och inte heller utan den röst som ljuder i det evangeliska ämbetet:

”Därför var Aristides, Cicero och andra sådana [hedniska författare] inte medlemmar av kyrkan. De hade utmärkta världsliga dygder, vilka Gud ger till sådana som skall regera, eftersom han vill att människosläktet skall bestå i detta livet. Men dessa satser [om vad kyrkan är] vittnar om att det måste finnas en kunskap om Kristus i Guds kyrka. Se Joh. 3:18, 36, Joh. 17:17, 1 Kor. 1:21, Rom. 10:14.” (s. 1288f)

Melanchton betonar att det är Kristus på Faderns högra sida som ger kyrkan profeter, apostlar, herdor och lärare (Ef. 4:11ff). Han framhåller också Jesajas maning att vi skall vända oss till *”lagen och vittnesbördet”* (Jes. 8:20), d.v.s. till Guds ords rena och klara förkunnelse. ”Hedningar som Socrates, Platon, Xenofon och Cicero hade en viss kunskap om Guds lag, men detta var inte någon kunskap om Kristus. Därför saknade de tron. Kyrkan är helt och hållet bunden vid löftet om Kristus.

Det är viktigare än allt annat att vi åkallar Kristi namn. Hos alla dem som undervisar måste det finnas kunskap, åkallan och beaktelse av Guds Son. Så har det varit i kyrkan ända från Adams tid då löftet om Kristus först gavs. Denna församling var ibland större, ibland mindre, men där fanns alltid förtröstan på Guds löfte om syndernas förlåtelse och en rätt gudskyrdan skedde där.” (s. 1289f)

Den apostoliska successionen

Melanchton tar så upp frågan om den s.k. apostoliska successionen:

”I kyrkan måste det finnas ett ämbete där evangeliets röst hörs. Frågan är då vilka dessa personer är. Är kyrkan bunden till biskoparna och deras kollegium som sägs inneha kyrkans ämbete? Och är kyrkan bunden till den regelbundna biskopliga successionen?

Jag svarar: Kyrkan är bunden till Guds evangelium. För att detta skall förkunnas genom ämbetet reser Gud upp män från tid till tid vilka lär rätt, så som det sägs i Efesierbrevet (kap. 4). Bland dessa har somliga mera ljus, andra mindre. Men när präster och biskopar eller andra lär saker som strider mot evangeliet är det nödvändigt att följa Paulus regel: *’Om någon lär ett annat evangelium skall han vara förbannad’* (Gal. 1:8). Av denna regel kan vi dra slutsatsen att kyrkan inte är bunden vid vissa titlar eller någon regelbunden succession. Ty när de som innehar ämbetet får vilse får vi inte följa dem.²

Detta påstående är sant, men ovälkommet för de styrande som är rädda för att det ska uppstå stridigheter. Utifrån synen på regenter och mänskliga stater förvandlar de kyrkan till ett liknande rike. Precis som Frankrike är ett rike vars folk underordnar sig den franske kungen och landets

lagar ... så menar de att kyrkan är ett folk som skall underordna sig den romerske påven och skilja sig från andra genom de ceremonier som påven och koncilierna har inrättat. De skall vara bundna till den biskopliga successionen och den tolkning av Skriften som påven eller koncilierna har gjort. Ty eftersom det ofta uppstår skilda meningar om vad som är skrivet säger de, att det måste finnas en annan säker regel. Avgörande är då vad den styrande säger, precis som i ett världsligt rike där kungen har makt att tolka lagarna. Sådant kan vara acceptabelt bland världsliga härskare – en bild som stämmer med åsikterna i samhället. De regerande förstår att deras makt ökar genom denna uppfattning, och de anser att denna ordning är mycket viktig för freden.

Men de fromma vet också att detta är en *imitation*, eller snarare en *olycklig imitation*, som för med sig många villfarelser. Vi måste hålla med om att kyrkan är en synlig samling [assembly], men den är inte som påvarnas rike utan mera likt en samling av lärda personer [a company of scholars]³. Ty Gud vill inte att kyrkan skall vara helt och hållet gömd på hemliga platser eller att hon skall vara okänd, utan han vill att man skall lyssna på henne. Han vill att hans Son, vår Herre Jesus Kristus, skall bli känd. Han vill alltid bli dyrkad av någon del av mänskligheten. Han vill samla en arvedel ur mänskligheten åt sin Son. Därför står det skrivet: *’Ljudet av dem har gått ut i hela världen’* (Ps. 19:5). Därför skall evangeliet och ordets ämbete alltid ljuda i Guds kyrka, men det kommer att vara som i en skola där man samlas. Där råder ordning och det är en skillnad mellan dem som undervisar och dem som lyssnar. Det finns också grader: somliga är apostlar, andra

² Preus översätter: *For when those who hold the power of orders err, they must not be heeded* (s. 1290).

³ Melanchton menar inte att kyrkan skall bestå av världsligt lärda, utan av sådana som är lärda av Gud, som i en skola. I kyrkan pågår ständigt undervisning i Guds ord och kyrkan framträder därför uppenbart där Guds ord förkunnas rent och klart och där sakramenten förvaltas rätt.

präster och andra åter lärare. Det är också rätt att förstå att orden *'Säg det till kyrkan'* (Matt. 18:17) syftar på en synlig församling." (s. 1290f)

Melanchton värnar om den bibliska läran att kyrkan är där Guds ord lärs rätt. I den påviska kyrkan saknades detta kännetecken.

Säg det till kyrkan/församlingen

Här vill jag skjuta in en kommentar till Melanchtons ord om Matt. 18:17. NT har samma ord (ekklesia) för "kyrka" och "församling". När en syndare inte vill lyssna på förmaning säger Jesus att denne till sist, i det tredje steget, skall ställas inför kyrkan (församlingen). I vilken form detta skall ske är inte närmare angivet. En syndare kan ställas inför hela den lokala församlingen om den är liten, eller inför ett kyrkoråd eller liknande som representerar kyrkan. Om han lyssnar och ångrar sig får han förlåtelse. Men om syndaren inte lyssnar och ångrar sig skall han exkommuniceras (uteslutas) ut kyrkan. Detta är inte ett världsligt straff utan en uteslutning ur kyrkogemenskapen.

I det fall det är fråga om en *uppenbar villolärare* är inte Matt. 18 direkt tillämplig eftersom Jesus här talar om en broder som har syndat utan att det är allmänt känt. Om det däremot är fråga om en villolärare skall saken först undersökas ordentligt. Om det visar sig att personen (prästen, biskopen, den teologiske läraren eller någon annan) verkligen lär falskt, i strid mot Bibeln, skall han som Melanchton så tydligt skriver uteslutas ur kyrkan. Detta kan beslutas av en lokal församling som villoläraren tillhör. Men det är fel att säga att bara den lokala församlingen har denna rätt. Falsk lära är offentlig och hotar *hela kyrkan*. Därför kan (och bör) saken också tas upp av kyrkoledningen, av den teologiska fakulteten, av biskopskollegiet eller någon annan funktion inom en renlärig kyrka. På vilken nivå det sker avgörs beroende på

situationen. Om villoläraren är en ledande teolog i kyrkan bör givetvis kyrkoledningen och övriga ledande teologer ha en given plats i behandlingen. Här skall också den ordning följas som finns i den aktuella kyrkan.

Men uppenbar villolära innebär i sig att det råder en nödsituation, då vanliga regler ofta måste brytas. Villolära är som en brand som har brutit ut, och då måste de som är närmast till hands och har möjlighet att slå larm eller rycka ut och släcka elden göra det snabbt och med beslutsamhet. Brandkåren måste tillkallas genast. Ingen kan passivt ursäkta sig med att han inte tillhör det närmaste kvarterets boende eller med att han inte är anställd av brandkåren och därför bara tittar på utan att försöka larma eller ingripa.

Så skall det också vara i kyrkan när den falska lärans brand hotar. Var och en som förstår vad det är frågan om bör varna och om möjligt ingripa eller åtminstone slå larm till någon annan i kyrkan. Så har t.ex. en vanlig, enkel församlingsmedlem – vem som helst – full rätt att träda upp mot en villfarande biskop eller kyrkoledare i kraft av sitt doplöfte.

Hur lärostrider avgörs

Melanchton fortsätter: "Men först måste vi se vilka medlemmarna av den synliga kyrkan är. Ty de som förkastar evangeliets klara sanning och med makt försöker att föra fram uppenbara villfarelser är inte medlemmar av den församling, om vilket det är skrivet: *'Säg det till kyrkan'*." (s. 1291)

I den påviska kyrkan finns det visserligen somliga som lär bättre men många fler som öppet går emot det rena evangeliet, skriver Melanchton. Han fortsätter:

"Vem skall därför vara domare när oenighet råder om vad Skriften säger? Måste det då inte finnas någon som med sin röst avgör stridigheterna? Jag svarar: Guds ord är själv domaren och till detta skall också läggas den sanna kyrkans

bekännelse. Ty det finns alltid några fromma som följer Ordet och dess plats på domarsätet. Bekännelsen från dem som är starkare i tron hjälper då de svaga, som Kristus säger: 'När du har omvänt dig, så styrk dina bröder' (Luk. 22:32). På detta sätt avgörs lärostrider. Även om majoriteten inte håller sig till den sanna domaren och den rätta bekännelsen, vilket exempel från antiken ofta visar, så är ändå Gud kyrkans rätta domare. Han avgör slutligen alla stridigheter och tillintetgör dem som är hädiska. Det är som när större delen av judarna stod emot Jeremia och senare apostlarna. Till sist blev ändå dessa fiender förkastade.

Det är därför en skillnad mellan kyrkliga och världsliga domstolar. Inom det civila samhället är det antingen monarken ensam eller majoriteten i senaten [motsvarande regering och riksdag] som avgör. Men i kyrkan är det de som håller fast vid Guds ord och de trognas bekännelse som skall råda, oavsett om de är fler eller färre än de ogudaktiga. Så fördömde fäderna Paulus av Samosata och senare Arius.⁴ Domaren var Guds ord, d.v.s. vittnesbörd från evangeliet som lades fram i uppriktig tro utan alla spekulationer och som övertygade alla utom en domare som hade en förutfattad mening. De svaga blev då hjälpta av de starkares bekännelse. Det var sådana som hade hört apostlarna eller deras efterföljare. Dessa hade varit trogna väktare av läran, t.ex. Polykarpus, Irenaeus, Gregorius av Neocaesarea ...

Så säger vi också om barndopet. Vi har klara vittnesbörd i Skriften som framhåller att det inte finns någon frälsning utanför kyrkan. Därför för vi barnen in i kyrkan. Vi är då också hjälpta av den gamla kyrkans vittnesbörd. Så är Guds ord domaren och till detta lägger vi den rena

bekännelsen i fornkyrkan. Ty Gud vill att ordets ämbete skall finnas i kyrkan. Därför måste vi lyssna på kyrkan som lärare, men tron och bönen måste grundas på Guds ord och inte på någon mänsklig auktoritet. Vi måste lära av kyrkan att Logos [Ordet] i Johannes första kapitel är en person, men vi tror att Guds Son av naturen är Gud och att vi åkallar honom på grund av att han själv har uppenbarat och lärt detta i evangeliet." (s. 1291f)

Melanchton visar alltså att kyrkans bekännelse och undervisning är mycket viktig. Men den måste stämma överens med Gud ord. Bekännelsen hjälper de svaga att se vad ordet säger. Men själva domaren som avgör vad som är rätt och fel i den kristna kyrkan är endast Guds ord. Där talar Gud själv. Hela läran om kyrkan och dess auktoritet bygger på att Bibeln verkligen är Guds inspirerade och ofelbara ord och att ingen mänsklig instans har rätt att sätta sig över ordet.

Den påviska kyrkan gjorde detta genom sin syn på påven och den apostoliska successionen och mänskliga traditioner, som sattes över Bibeln. Svärmarna gjorde det genom sin lära om det inre ljuset som kom direkt från Gud. I vår tid lider kyrkorna av att den modernistiska teologin har kommit att dominera vad som lärs i prästutbildningen och därmed också i församlingarna. Dessutom tillåts ett starkt världsligt inflytande över kyrkan genom synen att kyrkan är som en mänsklig demokrati där folkmajoriteten får råda över Guds ord. Mot allt sådant talar Melanchton här kraftfullt och efter honom Chemnitz, som vi skall se i nästa nummer. Givetvis måste också Luther och hans skrifter särskilt betonas. Genom honom kom kyrkan att återföras till den evangeliska, apostoliska klarheten. *Forts. följer.*

⁴ Paulus av Samosata, biskop i Antiokia (o. 260), menade att Logos, Guds Son, tog sin boning i Jesus först vid dopet. Han bodde endast en tid i människan Jesus. Arius (256-336), presbyter i Alexandria, menade att Jesus inte var Gud av evighet. Båda förnekade alltså, fastän på olika sätt, Jesu sanna Gudom.